

Hoofdstuk 17. Het Bijbelboek Spreuken, en andere Bijbelboeken.

Inleiding. Het is in dit hoofdstuk van belang na te gaan in welke andere Bijbelboeken zowel van het Oude als van het Nieuwe Testament teksten uit het Bijbelboek Spreuken geciteerd worden. Evenzo is het vanzelfsprekend om de ene tekst uit Spreuken te vergelijken met een andere tekst uit dit boeiende Bijbelboek; met als doel de geciteerde teksten des te beter te begrijpen en daaruit conclusies te trekken voor een juiste exegese.

Hieronder volgt een overzicht van de Bijbelboeken die teksten uit Spreuken aanhalen terwijl in hoofdstuk 17a in een addendum de afzonderlijke teksten worden vermeld. Ik ben daarbij uitgegaan van de kanttekeningen op de Statenvertaling waarbij ik niet alleen gelet heb op de citaten van de verwijsteksten maar ook op de grammaticale opmerkingen die ik daarin heb aangetroffen.

Ook ben ik uitgegaan van de gebruikelijke groepen van zowel het Oude als het Nieuwe Testament. Wat het Oude Testament betreft, geldt dat de תורה of Pentateuch; de נבאים of de Bijbelboeken van de Vroege en Late Profeten; en de כתובים of de Bijbelboeken van de Geschriften. Wat het Nieuwe Testament betreft geldt dit de Evangelieën en Handelingen; de Brieven van Paulus; de Algemene Zendbrieven, en de Openbaring van Jezus Christus aan Johannes.

Ik heb voor de תורה of Pentateuch 56 verwijsteksten gevonden:

Genesis	22 verwijsteksten;
Exodus	7 verwijsteksten;
Leviticus	11 verwijsteksten;
Numeri	1 verwijstekst; en
Deuteronomium	15 verwijsteksten.

Ik heb voor de נבאים of de Bijbelboeken van de Vroege en Late Profeten 352 verwijsteksten gevonden:

Jozua	1 verwijstekst;
Richteren	3 verwijsteksten;
1 Samuël	3 verwijsteksten;
2 Samuël	4 verwijsteksten;
1 Koningen	12 verwijsteksten;
2 Koningen	5 verwijsteksten;
Jesaja	90 verwijsteksten;
Jeremia	76 verwijsteksten;
Ezechiël	45 verwijsteksten;
Daniël	10 verwijsteksten;
Hosea	32 verwijsteksten;
Joël	4 verwijsteksten;
Amos	17 verwijsteksten;
Obadja	2 verwijsteksten;
Jona	4 verwijsteksten;
Micha	15 verwijsteksten;
Nahum	2 verwijsteksten;
Habakuk	6 verwijsteksten;
Zefanja	3 verwijsteksten;
Haggai	1 verwijstekst;
Zacharia	10 verwijsteksten; en
Maleachi	7 verwijsteksten.

Ik heb voor de כתובים of de Geschriften 1466 verwijsteksten gevonden:

Ruth	6 verwijsteksten;
1 Kronieken	7 verwijsteksten;
2 Kronieken	4 verwijsteksten;
Ezra	3 verwijsteksten;
Nehemia	7 verwijsteksten;
Esther	6 verwijsteksten;
Job	177 verwijsteksten;
Psalmen	122 verwijsteksten;

Spreuken	1055 verwijsteksten;
Prediker	49 verwijsteksten;
Hooglied	23 verwijsteksten; en
Klaagliederen van Jeremia	7 verwijsteksten.

In het Nieuwe Testament heb ik voor de Evangelieën en Handelingen 113 verwijsteksten gevonden:

Evangelie naar Mattheüs	43 verwijsteksten;
Evangelie naar Markus	4 verwijsteksten;
Evangelie naar Lukas	33 verwijsteksten;
Evangelie naar Johannes	23 verwijsteksten; en
Handelingen der Apostelen	10 verwijsteksten.

Ik heb voor de Brieven van de Apostel Paulus 119 verwijsteksten gevonden:

Romeinen	32 verwijsteksten;
1 Korinthe	22 verwijsteksten;
2 Korinthe	8 verwijsteksten;
Galaten	6 verwijsteksten;
Efeze	17 verwijsteksten;
Filippenzen	5 verwijsteksten;
Kolossensen	4 verwijsteksten;
1 Thessalonicensen	3 verwijsteksten;
2 Thessalonicensen	1 verwijstekst;
1 Timotheüs	10 verwijsteksten;
2 Timotheüs	2 verwijsteksten;
Titus	0 verwijsteksten;
Filemon	0 verwijsteksten; en
Hebreëen	9 verwijsteksten.

Ik heb voor de Algemene Zendbrieven 46 verwijsteksten gevonden:

Jakobus	21 verwijsteksten;
1 Petrus	11 verwijsteksten;
2 Petrus	6 verwijsteksten;
1 Johannes	7 verwijsteksten;
2 Johannes	0 verwijsteksten;
3 Johannes	0 verwijsteksten; en
Judas	1 verwijstekst.

Ik heb voor de Openbaring aan Johannes 5 verwijsteksten gevonden:

Openbaring aan Johannes	5 verwijsteksten.
-------------------------	-------------------

Conclusies. Welke conclusies kunnen we uit bovenstaande studie trekken die van belang zijn voor de exegese van het Bijbelboek Spreuken?

1. De geciteerde teksten bevatten 2157 verwijsteksten naar het Bijbelboek Spreuken. Daarvan komen 1874 teksten uit het Oude Testament 86% van het totale aantal en 283 uit het Nieuwe Testament, 14% van het totale aantal. Voor de groepen betekent dit respectievelijk 3, 19 en 78 procenten van de verwijsteksten van het Oude Testament; en voor het Nieuwe Testament respectievelijk 40, 42, 16 en 2 procenten van de verwijsteksten van het Nieuwe Testament.
2. Bij sommige Bijbelboeken komen geen verwijsteksten naar Spreuken voor; dit geldt alleen de Bijbelboeken Titus, Filemon, 2 en 3 Johannes van het Nieuwe Testament. Maar dat heeft waarschijnlijk te maken met het karakter van de desbetreffende Bijbelboeken.
3. Uit de aard der zaak vinden we beduidend minder verwijsteksten van Spreuken naar het Nieuwe Testament maar zeer zeker voldoende om duidelijk te maken dat Spreuken verwijst naar Christus Jezus zoals Hij ons in het Nieuwe Testament gepredikt wordt.
4. Ook wordt door de verwijsteksten van Spreuken naar de תורה de bewering ontzenuwd dat Spreuken nauwelijks oog had voor de תורה. De vaak voorkomende uitdrukking "de vreeze des HEEREN" verwijst eveneens duidelijk naar de תורה.

5. Ook wordt door de verwijsteksten van Spreuken naar de נבאים eveneens de bewering ontzenuwd dat Spreuken nauwelijks verbinding heeft met zowel de Vroege als de Late Profeten. Wie aan de Wijsheid in het Bijbelboek Spreuken voorbijgaat of Deze verzwijgt doet geen recht aan de Schrift zelf.
6. Want de verwijsteksten van Spreuken naar Job, Psalmen, Spreuken zelf, Prediker en Hooglied (1426 van het totale aantal of 76%) maken het hoofdbestanddeel uit van het geheel. De bewering dat de Wijsheid als verwijzing naar de Messias Jezus Christus zoals deze in het Bijbelboek Spreuken voorkomt een hoofdonderdeel vormt van het Oude Testament en van de theologie van het Oude Testament is zeker gerechtvaardigd. Deze stelling wordt nog eens extra onderstreept door de citaten in het Nieuwe Testament (volgens de Kanttekeningen).
7. De hoofdstukken in de Evangelieën naar Mattheüs (hoofdstukken 5-7) en Lukas (hoofdstuk 6) bevatten volgens de Kanttekeningen vele verwijsteksten naar het Bijbelboek Spreuken waardoor het karakter van het onderwijs van Christus duidelijk gekenmerkt wordt als chokmatisch in elk geval behorend tot de traditie, het genre en de structuur van de wijsheidsliteratuur van het Oude Testament. Let daarbij in dat geval ook op de vele gelijkenissen waarmee Christus in Zijn onderwijs de mensen aangaande het Koninkrijk Gods onderwees.
8. Ook de vermanende gedeelten in de Brieven en Paulus en de Algemene Zendbrieven verwijzen volgens de gevonden teksten naar de wijsheidsliteratuur van het Oude Testament en naar Spreuken in het bijzonder. Dat een en ander gevolgen heeft gehad voor de christelijke Kerk van later eeuwen is ook duidelijk. En het zal enorme schade betekenen indien de Kerk van vandaag daarmee niet rekent in haar onderwijs en levensgedrag.
9. Opmerkelijk is dat in de meeste Hebreeuwse Bijbels het Bijbelboek Ruth onmiddellijk na het Bijbelboek Spreuken en voor het Bijbelboek Hooglied voorkomt in de כתובים. Deze plaatsing verbindt Spreuken 31 of de lof over de deugdzame vrouw met Ruth en het Hooglied. In deze drie boeken worden sterke vrouwelijke hoofdpersonen geprezen.
10. Wellicht zijn er nog meer conclusies te trekken maar deze zijn wel de voornaamsten. Vanzelfsprekend staan we er bij de exegetische nader bij stil.

Opmerkelijk. Opmerkelijk is wat ik las bij Dr. R. B. Evenhuis, Ook dat was Amsterdam, deel IV, Amsterdam, 1974, pag. 137 over het Christelijk Weeshuis in Amsterdam wanneer wezen het huis verlieten. Evenhuis schrijft, dat dit “gebeurde met een preek, gehouden door de praeses, Anthony van Echteren, in 1775. Na een inleiding over Spreuken 11:25 noemde hij zijn tekst uit Spreuken 24:21: ‘Mijn zoon! vrees den HEERE en den koning’. In deze preek geeft hij een uiteenzetting over het Bijbelboek, de auteur Salomo, de goddelijkheid en de eenheid van het boek. In die tijd namen velen aan dat Spreuken bestond uit twee boeken waarbij het tweede deel bij Spreuken 10 zou beginnen. Maar Van Echteren handhaaft dat het hele boek van Salomo is. Vervolgens verklaart hij de Bijbeltekst woord voor woord volgens de analytische methode.” Inderdaad een opmerkelijke uiteenzetting in verband met deze studie.

We wezen al eerder op het feit dat vele geleerden vooral tot het midden van de twintigste eeuw Spreuken beschouwden als een gewoon en algemeen handboek over levensgedrag met weinig theologische inhoud. Daarom werden teksten over de Wijsheid gemarginaliseerd en als van ondergeschikt belang beschouwd voor de hele Bijbelse theologie; meer als Israëls antwoord tot God dan als een wezenlijk deel van Goddelijke openbaring. Misschien is dat ook een van de redenen waarom er in het algemeen ook onder hen die 2 Timotheüs 3:16 van harte belijden en gereformeerd uitleggen zo weinig uit Spreuken gepreekt wordt. De geciteerde verwijsteksten vanuit Spreuken naar dit Bijbelboek zelf en andere Bijbelboeken bewijzen daarentegen dat ook Mozes, profeten en wijzen uit dezelfde geestelijke Bron gedronken hebben als evangelisten en apostelen, namelijk Christus.